

Herbert Hoover élete

Az első három fejezet

George H. Nash:

The Life of Herbert Hoover

Volume I: The Engineer,

1874–1914.

Volume II: The Humanitarian,

1914–1917.

Volume III: Master of Emergencies,

1917–1918.

New York és London, W. W. Norton,

1983, 1988, 1996.

Herbert Clark Hoover az Amerikai Egyesült Államok 31. elnöke volt. Az Újvilágban azonban leginkább úgy emlékeznek rá, hogy az ő elnöksége idején következett be a nagy gazdasági világválság, és omlott össze a New York-i tőzsdével együtt a húszas évek idején új csúcspontot elérő amerikai gazdasági élet is. Ez a beállítás azonban feltűnően igazságtalan, hiszen Hoover korának egyik legjelentősebb egyénisége volt, s komoly nemzetközi tekintélynek örvendett.

Hoover 1874-ben született az Iowa állambeli West Branch városkában, ahol ma elnöki könyvtár állít neki emléket. Kvéker család sarja, vallása miatt a fegyveres erőszak ellensége, s életének egyik talán legfontosabb eleme, lételeme, a háborúban szenvedők megsegítése volt. A kaliforniai Stanford Egyetemen tanult, később ő hozta létre a Hoover Institution on War, Revolution and Peace-t. A későbbiekben bányamérnökként szerzett vagyont Amerikában, Ausztráliában és a Távol-Keleten. Az első világháború és a békekonzferencia idején a világ addigi legnagobb szabású segélyakcióit irányí-

totta, s Wilson elnökkel, House szeneszel és John J. Pershinggel (az Amerikai Expedíciós Hadsereg vezetőjével) együtt Európa-szerte komoly hírnévre tett szert. Otthoni népszerűségére jellemző, hogy 1920-ban mind a demokrata, mind a republikánus párt elnökjelöltjének kívánta őt megnyerni – Hoover azonban akkor még nem indult a választáson. A húszas évek elején Hoover az oroszországi éhínség leküzdésére immár sokadik segélyakcióját szervezte meg, majd a „republikánus húszas évek” során előbb Warren G. Harding, majd Calvin Coolidge elnök kereskedelmi minisztereként szinte egymaga irányította az Egyesült Államok kormány szintű gazdasági külpolitikáját, amit ő maga „independent internationalism”-nek nevezett. Az 1928. évi elnökválasztás során a demokraták bárkit jelölhettek volna – ez Herbert Hoover éve volt. A következő év, az 1929. annál kevésbé: a New York-i tőzsdekrach alapjaiban rázta meg az amerikai gazdaságot. A Hoover-kormányzat tipikusnak mondható republikánus reflexszel a gazdaság öngyógyító képességére bízta a válság megoldását, és számos más erősen vitatott döntést hozott, melyek közül az egyik legismertebb az 1932. évi washingtoni veterán-tüntetés szétveretése volt (a parancsokat Douglas MacArthur és Dwight D. Eisenhower adták ki, megszegve az elnöki utasítást, mely szerint nem használhatnak fegyvert). Hoovernek esélye sem volt az 1932. évi választáson, mely Franklin D. Roosevelttel első győzelmet – és ezzel együtt a New Deal időszakát – hozta. Hoover ezután visszavonult az aktív

politizálástól, ám a második világháború után ismét egy amerikai segélyakciót vezetett – mely sokkal inkább mentes volt a politikai „árukapcsolás”-tól, mint a közismertebb Marshall terv. Hoover kécsi pályáját erősen beárnyékolja az amerikai atommonopólium megőrzésében játszott szerepe a negyvenes évek második felében. Ez idő tájt abban a Truman elnök által létrehozott bizottságban is elnökölt, mely a szövetségi kormányzat jogköreit vizsgálta felül. Hoover ezt követően 1964-ben bekövetkezett haláláig emlékiratain dolgozott. Alan Palmer a *Who's Who in Modern History* című könyvében így ír róla: „Hoover határozott elveket valló politikus és őszinte humanitárius elveket valló ember volt, rossz időben lett azonban elnök.”

Herbert Hoover segélyakciói a huszadik századi amerikai történelem legfényesebb fejezetei közé tartoznak. A századfordulón Kínában kezdte ezt a tevékenységet, az első világháború során a belga segélyakciót szervezte és vezette, majd Wilson hazahívta azzal a megbízatással, hogy az amerikai háborús mezőgazdaságot irányítsa: ekkor vált Hoover Amerika „élelmiszerügyi diktátorává”. 1918–19-ben az Amerikai Segélyszervezet (American Relief Administration) vezetője, majd a korábban már említett oroszországi segélyprogramot irányítja. 1918–19 telén az európai várokozások szerint Wilson az igazságos békét, Hoover pedig az életben maradáshoz szükséges élelmiszert és gyógyszert (gondoljunk csak a háborút követő, több millió életet követelő spanyolnáthajárványra) hozza majd el. S függetlenül attól, hogy ki hogyan ítéli meg Hoover és Wilson párizsi tevékenységét, amerikai politikusnak Európa-szerte ekkora tekintélye korábban nemigen volt. A második világ-

háború utáni időszakkal együtt Hoover humanitárius munkája mintegy tíz évet tett ki. Ha tekintetbe vesszük, hogy eközben két könyvet írt, illetve szerkesztett a nemzetközi békéről, akkor joggal mondhatjuk, hogy Herbert Clark Hoover legalább annyira megérdemelte volna a béke Nobel-díjat, mint sokan mások azok közül, akik ebben a csodálatos kitüntetésben részesülhettek. Hoover nevéhez egy sor más különlegesség is kapcsolódik: 1928-ban ő volt az első elnök, aki a rádiót is felhasználta a választási kampány során, ő volt az első olyan elnök is, aki egy másik elnökről könyvet írt (természetesen Wilson és a békekonferencia volt a téma), s az amerikai elnökök közül – talán Richard Nixon kivételével – a legtöbb visszaemlékezés-jellegű könyvet publikálta, szám szerint négyet, nyolc kötetben.

Mindezek ellenére Hoover az amerikai történészek népszerűségi listáján csak a huszadik helyen szerepel – Carter társaságában –, meglehetősen kevés színvonalas szakmunkát írtak róla és elnökségéről. A nagy gazdasági világválság idején játszott szerepe miatt ez bizonyos szempontból érthető is, ám ezért a huszadik század első felének amerikai történelmét tanulmányozók alig olvashatnak valamit alakjáról. Ezt a hiányt pótolja George H. Nash eredetileg hat kötetre tervezett Hoover-életrajza. Nash az amerikai konzervatív történetírás egyik kiemelkedő alakja, az 1945 utáni amerikai konzervatív mozgalomról szóló könyve (eredetileg a Harvard Egyetemen írt Ph. D. disszertációja) Magyarországon is ismert, s nemrég jelent meg annak második, bővített kiadása a tengeren túl. Nash nagyszabású Hoover-életrajzából eddig három kötet jelent meg, mindhárom az ismert W. W. Norton kiadónál. Az első 1983-ban: Herbert Hoover élete: A mér-

nök, 1874–1914; a második 1988-ban: Herbert Hoover élete: A Humanitárius, 1914–1917; a harmadik pedig 1996 őszén: Herbert Hoover: A vészhelyzetek elhárítója, 1917–1918 címmel. A címek jelzik, hogy ezt a munkát a szerző aligha fogja tudni további három kötetben befejezni, s hogy eredetileg alábecsülhette a Hooverrel kapcsolatos levéltári anyagok mennyiségét. Ez azonban az írások minőségén nem látszik: Nash mindhárom kötetben életszerű képet fest Hooverről, hétköznapijairól, problémáiról, alkalmanként megdöbbenő pesszimizmusáról. Az egyik legtalálóbb idézete Hoover feleségétől származik: „ha valamiről komor képet kíván kapni, kérdezze meg Bertie-t.” Noha Hoover gyakran politikai machinációktól sem riadt vissza (gondoljunk csak a magyar szociáldemokraták tárgyalásaira Gregory századossal Bécsben, 1919-ben – aki nem a State Department, hanem a Hoover-féle adminisztráció tagja volt), életfilozófiájának központi gondolata a világ jobbítása volt, s ezért napi 16–18 órát is hajlandó volt dolgozni. Mindezek ismeretében nem osztom Nash egyik kritikusanak, R. H. Ferrell-nek a véleményét, miszerint a szerző talán túlzottan is szimpatizál Hooverrel.

Az eddig megjelent három kötet kiváló munka, komoly, megalapozott kutatásokra épül. Igaz lehet erre a könyvre is az a megállapítás, hogy amit Nash nem tud Hooverről, azt nem is érdemes tudni. Az 1996 szeptemberében megjelent harmadik kötet azonban még egy szempontból kivételesen figyelemre méltó: Nash Hoover első világháború idején folytatott amerikai tevékenységét mutatja be, elsősorban az amerikai mezőgazdasági mobilizációban játszott szerepét, részletesen megrajzolja sokrétű tevékenységét, melynek éppúgy része volt az

ármaximálás és a hátország fogyasztásának csökkentése, mint a semleges országokon keresztül Németországba áramló amerikai élelmiszerszállítmányok leállítására. Ezt a témakört ilyen alaposan eddig még senki nem tárgyalta, s ezért a kötet nemcsak Hoover életének és politikai pályájának, hanem az első világháború idején végrehajtott amerikai gazdasági mobilizáció történetének jobb megismeréséhez is számos új adatot szolgáltat. Nash természetesen nemcsak a hátország győzedelmes hadvezérét látja Hooverben, hanem határozottan bírálja bizonyos módszereit és döntéseit, szóvá teszi nem éppen szerény természetét, arroganciáját és alig leplezett hatalomvágyát is. A kötetből kitűnik, hogy Hoover korántsem ellenezte olyannyira a hivatalos címeiket, mint például Wilson legbensőségesebb tanácsadója és barátja, House ezredes, hiszen csak ezen két év során mintegy fél tucatot „gyűjtött be”.

Az első világháború utolsó másfél éve azért volt különösen jelentős állomás Herbert Hoover pályáján, mert ekkor állt először amerikai kormányzóként. Az 1917. áprilisi amerikai–német szakítást követően az addig jobbára csak „belgiami Hoover”-ként emlegetett szakembert Wilson elnök személyesen hívta haza, és az ország mezőgazdasági mobilizálását bízta rá. (Itt szeretnénk megjegyezni, hogy Wilson kormányzati módszerére jellemzők voltak az efféle személyes megbízások, az általa megbízott személyek ugyanis nem a kongresszusnak, hanem csak neki, az elnöknek tartoztak számadással. A teljesség igénye nélkül felsorolhatunk még néhány hasonló megbízást: Bernard Baruch nagytőkés; az ipari termelés koordinálása; Edward Madell House: külpolitika; George Creel újságíró: „propagandaminiszter”; Sidney Edward Mezes pro-

fesszor: Inquiry – az amerikai békeclőkészítő-bizottság stb.) Nash szerint az alapvetően pesszimista Hoover kiválóan alkalmas volt erre a feladatra, mivel az egyébként is válságban lévő amerikai mezőgazdaság nem tűnt alkalmasnak arra, hogy a fél világot ellássa élelmiszerekkel. Hoover legelső célkitűzése az volt, hogy először a kabinet tagjait, majd a kongresszust is meggyőzze a fogyasztás korlátozásának szükségességéről. Ezt Hoover nem kis nehézségek árán el is érte, s Washington ezután befogadta őt – amiben nagy szerepe volt annak, hogy Wilson többször is határozottan kiállt élelmiszerügyi főtanácsadója mellett. Az Egyesült Államok hadba lépése az élelmiszerárak robbanásszerű növekedését credményezte, s ennek a folyamatnak a lefékezése is Hooverre várt. Ezt ő – a liszt, a hús és a cukor esetében is – az árak maximálásával, majd befagyasztásával érte el. Hoover számára úgy tűnhetett, hogy minden kellemetlen feladatra hárul, pedig ez még csak a kezdet volt.

Hoover legfőbb feladata az amerikai lakosság ellátása volt, ám a nagyarányú sorozás, valamint a semleges és szövetséges államok felvásárló akciói miatt már 1917 őszén súlyos nehézségekkel találta szembe magát, de ezeken hamarosan felülkerekedett. Leállította a semleges országokba folyó szállításokat, mondván, azok az árak jó pénzért Németországba vándorolnak – s ebben volt is némi igazság. Ugyanakkor meggyőzte Wilson sógorát, William G. MacAdoo pénzügyminisztert arról, hogy szükség esetén a hadikölcsönök leállításával fenyegetse a szerinte túlzottan is mohó Angliát és Franciaországot. (Ez az epizód rámutat az antanton belüli komoly feszültségekre, melyekről a nyugati történetírás nem szívesen beszél.) Hoo-

ver természetesen tudta, hogy a szövetségeseket „etetni” kell, s az 1918. évi termés nagy részét erre a célra kívánta félretenni. Ehhez azonban jelentősen növelni kellett a termelést, ám egy korábbi megállapodás értelmében ez David Houston mezőgazdasági miniszter hatáskörébe tartozott. Hoover úgy vélte, országa számára előnyösebb volna, ha a kereslet mellett a kínálatot is ő szabályozná – s ezt Houston jogkörének alapos megnyirbálása árán el is érte: 1917 végére az ambíciókkal teli Hoover egyre nagyobb hatalomra és egyre több ellenségre tett szert. Ráadásul a háború utolsó tele újabb kellemetlen meglepetéseket tartogatott az „élelmiszerügyi diktátor” számára: a rendkívül hideg időjárás miatt a messze teljesítőképességre határain túl teljesítő vasúthálózat az összemelés szélére jutott, veszélyeztetve a meglévő tartályok felhasználását is. Hoover válasza erre a nehézségre az volt, hogy keresztülvitte a vasúthálózat ideiglenes államosítását is, és tovább korlátozta a fogyasztást. Mindezt tetszetős jelzések hangoztatásával s az amerikaiaktól a jó cél elérése érdekében korántsem idegen „önmegtartóztatás” szükségességének propagandájával érte el: a „Hooverizált” életforma keretein belül kedden és szombaton húst, szerdán pedig búzafélét nem ettek, s csökkentették a benzin-, a cukorka- és az üdítőital fogyasztást. Mindez tovább szította a Hoover-ellenes hangulatot, s végül a kongresszus vizsgálatot rendelt el a cukorhiány okainak felderítésére. A Nash professzor által idézett kongresszusi vizsgálati jegyzőkönyvek szerint a bizottsági meghallgatás során a vizsgálóbizottság tagjai állandóan Hoover szavába vágtak, s ő alig tudott egy-egy mondatot befejezni. Erre a támadásra válaszként a Hoover vezetése alatt álló Food Administration

nyomozni kezdett a vizsgálatot vezető politikusok után, és sikerült is megszereznie néhány terhelő adatot (természetesen közpénzek felhasználásával). Ez, valamint Wilson személyes kiállása Hoover mellett végül lecsitította a vihart, s 1918 nyarán Hoover Európába utazott, hogy a szövetségesek igényeit személyesen mérje fel a helyszínen. Londonban, majd hazatérése után Washingtonban megkezdte az 1919. évi tervek kidolgozását, ám a központi hatalmak viharosan gyors összcsohlásával 1918 késő őszén a háború véget ért. Ebben az új helyzetben Hoover úgy érezte, hogy nem csak a szövetségeseket, hanem a legyőzött országok éhező millióit is el kell látnia élelmiszerekkel, valamint – a több millió áldozatot követelő spanyolnáthajárvány miatt – gyógyszerrel. Eközben otthoni politikai ellenfeleiben feltámadt a (korántsem megalapozatlan) gyanú, hogy Hoover az elnökségre pályázik. Ekkor, valószínűleg nem kis megkönnyebbülésre Wilson újabb feladattal bízta meg őt, azzal, hogy a Párizsba utazó amerikai béke delegáció tagjaként szervezze meg és irányítsa az American Relief Administration munkáját Európában.

Ezt a kötetet két hajóút leírása foglalja keretbe. Az első az addig Belgiumban tevékenykedő Hoover korántsem eseménytelen nyolcnapos útja hazafelé, New Yorkba, azzal a céllal, hogy életében először kormányzolgálatba álljon, s kivételes szervezőkészségét és tapasztalatait országa érdekében kamatoztassa. A másik utazás talán még ennél is fontosabb: Hoover az Olympic fedélzetén Európába indul a négy évig tartó világélgést lezáró párizsi békekonferenciára. Egy út véget ért, egy új utazás kezdődik: Hoovernek szembe kellett néznie azzal, amit ő maga a világ legnagyobb hírségének nevezett. Az Olympic fedélzetén a maj-

dani elnök és társai az „emberiség újjászülletéséről”, az „új aranykor” eljöveteleéről beszélgetnek, álmodoznak, s közben leginkább kártyázással ütik agyon az időt. A kötet utolsó soraiban Nash így foglalja össze a Hooverre váró feladatokat: „Hoover ekkor valóban hatalmas megpróbáltatások előtt áll. Meg kell találnia, ki kell fizetnie és szét kell osztania azokat az élelmiszeregeleket, melyek nélkül emberek milliói pusztulnának el. Minden tőle telhető meg kell tennie azért, hogy Közép-, sőt Nyugat-Európát kimentse a bolsevizmus véres áradatából. El kell érnie, hogy Amerika háborús szövetségesei ne manipulálhassák Uncle Sam tartalékait, nehogy ezáltal megfosszák Amerikát a – Wilson szavaival élve – 'világ barátja'-ként szerzett befolyásától. Otthon meg kell nyernie egy erősen kételkedő kongresszus és az ellenséges táplálását nem igazán bölcse dolognak tartó nemzet támogatását.” (504. o.) Nash szerint azonban Hoover igen jól látta mi a legnagyobb feladata: „Európát vissza kell segítenünk az iparosítás és az önállóság útjára, nekünk magunknak pedig el kell kerülnünk azt, hogy ebbe a folyamatba belekeveredjünk.” Ez valóban embert próbáló feladat volt, ám – s Nash ezzel zárja kötetét – „Hoover magának akarta ezt a feladatot. Élete teljében volt, csak 44 éves.” (504. o.)

Az így ismertetett harmadik kötet még egy igen érdekes problémakörre világít rá. A Hoover vezetésével és ellenőrzésével végrehajtott amerikai mezőgazdasági mozgósítás ideiglenesen megoldotta a farmerek, a Progresszív Korszak és a nagyarányú iparosítás nagy veszteségeinek problémáját, akik végre felvívőpiacra találtak, lehetővé vált számukra, hogy kölcsönt vegyenek fel a gépésítésre, és vissza is tudják azt fizetni. Ezt a nagymértékű agrárkonjunktúrát

azonban a háború után igen nehéz lett volna leállítani, azt ismét a farmerek sínylették volna meg. Ugyanakkor hosszabb távon ez a konjunktúra csak további segélyakciókkal volt fenntartható, s amikor Európában ismét béke honolt, az amerikai élelmiszerek addig feltölthetetlennek látszó piaca jelentős mértékben összezsugorodott. A Hoover által felfuttatott, majd a farmerek érdekében mesterségesen túlfeszített állapotban tartott amerikai mezőgazdasági termelés ezért túltermelési válsághoz vezetett és jelentős mértékben hozzájárult a nagy gazdasági világválság kirobbanásához is. (Az első New Deal egyik legfontosabb törvényét, az Agricultural Administration Act-et az alkotmánybíróság azért helyezte hatályon kívül, mert az a termelés leállításáért fizetett a farmereknek.) A Nash professzor által bemutatott korszak – közvetve vagy közvetlenül – felveti Hoover személyes felelősségét is, nemcsak elnökként, hanem gazdaságpolitikusként is.

1990-ben Vermes Gábor Debrecenben gróf Tisza Istvánról tartott előadást, s Tisza-élettrajzának megírásáról beszélt. Elmondta, hogy ahogyan közeledett a történet vége felé, úgy kezdett egyre többet és többet írni az 1918. évi eseményekről: „sajnáltam megölni Tiszát” – mondta. Véleményem szerint Nash professzor is hasonló dilemma előtt áll: 1918 novemberéig Hoover élete valóban sikersztori, ám párizsi kalandja során ő már nemzetközi szinten is megjelenik, ahol tevékenységének értékelése jóval vitatottabb lehet. Ezután következik a látszólag roppant sikeres kereskedelmi miniszterség időszaka, ami azonban – ahogyan arra már utaltunk – szintén a válság magvait hordozta magában. A kérdés az, hogy az eddigi valóban kiváló három kötet után Nash professzor képes lesz-e „megölni” Hoovert.

Glant Tibor